موزهٔ همايون

قورشون مهر قتالوغى ١

عرب وعرب - بيزانتين وعثمانلى قورشون مهرلرينه مخصوصدر

اثر

خليل ادهم

معارف نظارت جليله سنك امريله طبع اولنمشدر

قسطنطنيه

محمود بك مطبعه سى

١٣٢١

Edhem, Halil.

—. Suppl. Vol. Qurşun mühür cataloji.
ʿArab we ʿArab-Bizantin we ʿOsmānli qurşun
mühürleri. Istanbūl 1321 H.

موزهٔ همایون

موزهٔ همایونك نشر ایلدیکی آثار عتیقه قتالوقلری

مسکوکات عتیقهٔ اسلامیه قتالوقلری :	غروش
برنجی قسم : ملوك ترکمانیه مسکوکاتی (ترکجه)	٢٥
٨ رسملی لوحه‌یی حاویدر	
» » » (فرانسزجه)	٤٠
ایکنجی قسم : خلفای راشدین ، خلفای امویه وعباسیه وفروع	
عباسیه مسکوکاتی (ترکجه) ٥ رسملی لوحه‌یی حاویدر	٤٠
اوچنجی قسم : ملوك جنکیزیه وایلخانیه وقریم خانلری مسکوکاتی	
(ترکجه) ٤ رسملی لوحه‌یی حاویدر	٢٥
دردنجی قسم : خواقین ترك وسلاچقه وفروعی الخ مسکوکاتی	
(ترکجه) ٧ رسملی لوحه‌یی حاویدر	٤٠
بشنجی قسم : فاطمیون ، ایوبیون وممالیك مصر مسکوکاتی	
(ترکجه) دردست طبعدر	
قورشون مهرلر قتالوغی : عرب وعرب ـ بیزانتین وعثمانلی قورشونلری	١٠
لحود ومقابر عتیقه قتالوغی (ترکجه) ایکنجی طبعی	٥
» » » (فرانسزجه) » » نسخه‌سی قالمامشدر	٥
آثار هیکلتراشی قتالوغی (ترکجه)	٣
» » » (فرانسزجه) نسخه‌سی قالمامشدر	٣
آثار حمیریه وتدمیریه قتالوغی (ترکجه)	٥
» » » » (فرانسزجه)	٥
آثار مصریه قتالوغی (ترکجه)	٥
» » » (فرانسزجه)	٥
طونج ومزیناته دائر آثارك قتالوغی (فرانسزجه)	٥
رهنما (ترکجه)	١ ١/٢

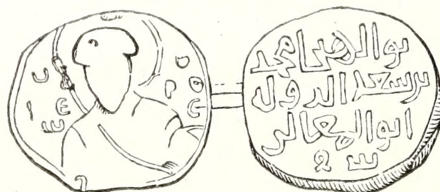
موزۀ همایون

قورشون مهر قتالوغی

عرب و عرب - بیزانتین وعثمانلی قورشون مهرلرینه مخصوصدر

اثر

خلیل ادهم

معارف نظارت جلیله سنک امریله طبع اولنمشدر

قسطنطینیه

محمود بك مطبعه سی

١٣٢١

باعث احیای ملك وملت اولان شوكتلو قدرتلو ولی نعمت بیمنتمز پادشاهمز افندمز حضرتلرینك سایهٔ معالیوایهٔ حضرت خلافتپناهیلرنده علوم و فنونك هر شعبه‌سنده مشهود دیدهٔ ابتهاج بولنان ترقیات كونا كوندن موزهٔ همایون دخی الك زیاده حصه‌یاب مفخرت اوله‌رق بر حال مكملیت كسب ایله‌مكده بولنمش وكچنده مسكوكات اسلامیه قتالوغنك دردنجی قسمی دخی طبع وترتیب قلنمشدر . بومیانده اوله‌رق بوكره دور اسلامه عائد بولنان قورشون مهرلره مخصوص اشبو قتالوق دخی موزهٔ همایونده موجود بوقبیل مهرلرك معرفی و بناءً علیه الده بولنان قتالوغلرك‌ده مدار تكملی اولمق اوزره وضع موقع انتشار قلنمشدر .

فی ذی‌القعده ١٣٢١

موزهٔ همایون مدیری

حمدی

مدخل

موزهٔ همايونده برخيلى وقتدنبرى جمع وتلفيق اولنان وعددى همان ايكى بيكى تجاوز ايدن قورشون مهرلرك قسم كليسى بيزانتين دورينه وپك آز مقدارى‌ده عرب وياخود عثمانلى دورلرينه منسوب اولوب بيزانتينلر زماننده قالمه‌اولانلرك قسم اعظمى استانبول وجوارنده كرك بعض تمللرك حفرى اثناسنده وكرك برلدوسدن صكره ساحل بحره آتيلان قوملرك ايچنده ظهور ايتمكده‌در . بوقورشونلر ميانده بعضاً برطرفى عربجه وديكر طرفى رومجه يازى ورسم ايله محرر اولنلرده واردر.

اشبو (عرب — بيزانتين) طرزنده‌كى مهرلرك نه‌درجه نادر اولديغى شوندن دخى اكلاشيلوركه موزهٔ همايونده موجود اولوب اون درت عددن عبارت اولان مهرلر شمدى‌يه قدر معلوم اولان قولكسيونلرك اك مكمللرندن عد اولنه‌بيلور.

صرف عربى خط وعبارەيى محتوى اولان مهرلره كلنجه بونلرك شمدى‌يه قدر استانبول وجوارنده طپراق ايچنده بولنديغى بزجه مجهولدر. پك بيوك نوادراتدن اولان بوقورشونلرك سوريه‌ده وياخود خطهٔ عراقده ظهور ايلديكى مرويدر. موزهٔ همايونده بولنان عرب قورشونلرينك قسم اعظمى اشترا صورتيله تدارك ايدلمشدر.

اشته شو كوچك قتالوقده مذكور عرب قورشون مهرلريله عرب — بيزانتين طرزنده‌كى مهرلر وعثمانلى مهرلرى وسائر بعض قورشونلر موضوع بحث اوله‌جقدركه مجموعنك عددى انجق يتمش قدر اولديغى حالده ندرتلرينه نظراً مهم برقولكسيون تشكيل ايتمشدر .

على العموم قورشون مهرلر ، كرك حاوى اولدقلرى عبارات وكرك شكل وهيئتلرى واسطه‌سيله بزه صورت قطعيه‌ده محل استعماللرينى بيلديرر. طبقى بوكون كمركلرده ، پوسته‌لرده وبانقه‌لرده صندقلرى ، اماناتى

وطوربه‌لری ویاخود بعض اوراق رسمیه‌یی (قورشـونلامق) اصولی جاری‌اولدیغی کبی ازمنهٔ سالفه‌ده دخی‌عین‌حال وفقط دها بیوك‌برمقیاسده واقع اولور ایدی . بیزانتینلر زماننده نشأت ایدن بیکلرجه قورشـون مهرلرك عباراتنه کوره ایمپراطورلردن وپطریقلردن بدأ ایله تاالك کوچك مأمورلره وارنجه‌یه قدر بویله مهرلر قوللاندیغی کبی بعض اعیـان بلده وکشی زاده‌لر دخی کندولرینه مخصوص فاملیا مهرلریله تمغا وضع ایدرلر ایدی. حتی بعض اوراق رسمیه‌نك ویاخود کیسه‌لرك مسکوك التون مهر ایله دخی مهرلندیکی[۱] معلوم و (بُول) تسمیه اولنان بوالتون مهرلردن برقاچی بعض موزه‌لرده محفوظدر.

خلفای امویه وعباسیه وفروع عباسیه زماننده قالمه مهرلرك ویرکو وجالیه امورنده وسائره‌ده استعمال اولندیغی اکلاشیله‌یور.

قورشون مهرلرك تصنیف و مقایسه‌سندن نه‌مهم نتیجه‌لر استحصال ایدیله‌جکی وتاریخه نه‌یولده خدمت اولنه‌جغی آشکاردر. امور دول عتیقه‌یه عائد اولان بر چوق عادات ایله منـاصب مختلفه‌نك درجاتی ویکدیکرینه مربوطیتی بوکوچك قورشونلر واسطه‌سـیله اکلاشلدیغی کبی اوزرنده محکوك بولنان ارکان دولت ویاخود فاملیا اسملریله تاریخلری کندولرینك قنغی زمانلرده یشـادقلری ونه‌کبی خدماتده بولنـدقلرینی بیلدیرر . بو صورتله طبقی مسکوکات قـدیمه‌نك تصحیـح وتعیین تواریخده ایتـدیکی خدمتی قسماً بوقورشونلر دخی کورر. بناءً علیه آثار عتیقه قولکسیو- نجیلرینـه بر مدتدنبری بونلر دخی بریکی یول آچمشـدرکه نه‌قدر زیاده طوپلانسه ونه‌قدر تدقیق اولنسه اوقدر زیاده استفاده‌یی موجب اولور.

چوق‌کره قورشون مهرلرك اوزری اسمر رنکده سرت برجلا ایله مسـتور اولدیغی حالده بولنور . بونلرك دور زمان ایله بوزولوب تحلل ایلدکلری مشاهده اولنمامشدر .

انجق قورشـون طوپلایجیلرینی مأیوس ایده‌جك برجهت واردرکه

[۱] فریدون پاشا : نزهة‌الاسرار والاخبار فی اخبار احوال غزای سکتوار

اوده بوقورشونلرك بعضیلری طوپراقدن چیقوب برمدت هوا ایله تماس ایتدکده تحمض ایله اوزرنده بیاض برطوز حاصل ایدرك یواش یواش یازی و رسملرك غائب اولوب نهایت بتون بتون قورشونلر طاغیلوب محو اولمسیدر . بوکا قارشی هیچ برچاره بولنه‌مامشدر . بوکیفیت اوروپانك سائر شهرلرنده حفظ اولنان قورشونلرده دها زیاده کورلمکده‌در .

هرنقدر بعض کتابلرده قورشونلری یاغه باتیرمق ، اوزرلرینه برنوع‌ورنی سورمك ویاخود یاغلی کاغدلره صارمق کبی برچوق معاملاتله محودن محافظه یوللری کوسترلمش ایسه‌ده هیچ برینك برنتیجهٔ حسنه تولید ایده‌مدیکی تجارب عدیده ایله ثابت اولمشدر .

طوپراقدن تازه چیقان قورشونلر ایله دکز کنارنده بولنانلر بیننده فرق واردر . طوپراقدن چیقان قورشونلرده یازی و رسملرك آراسی علی‌الاکثر سرتلشمش طوپراق ایله مملودر . دکزدن چیقانلر ایسه صدمات امواج ایله قوم و طاشلره سورتدیکندن اکثریا سطحلری آز چوق آشنمشدر . هرایکی صورتده‌ده بونلری مهما امکن تطهیر ایتمك لازمدر . اولا ملاصق اولان کیر وطوپراغی یموشاتمق ایچون برمدت صغوق صو ایچنده براقه‌رق آره صیره یاش برفورچه ایله فورچه‌لنور .

چاقی ویاخود دیکرمعدنی برسرت اوج ایله قازیمقدن اجتناب ایتملیدر. چوق دفعه‌لر یازی ورسملرك‌اوزرنده بوبرك کبی قبارتیلر حاصل‌اولمشدر. بونلر قورشونك اساسنه ایشله‌مش اولدیغندن برطرف ایدلملری غیر قابلدر . بعض دفعه ایسه یازیلرك اراسنده‌کی مواد اجنبیه فورچه ایله دخی چیقمدیغندن برکوچك اغاج پارچه‌سی اوجی ایله کیدریله‌بیلور . هرحالده طوز روحی و سائره کبی حامضات قورشونه تأثیر ایده‌جکندن اصلا قوللانلماز .

علم مسکوکات اربابندن موسیو (استیقل) ، سرکه‌نك قورشونه تأثیر ایتمدیکندن بحث‌ایله ، سطحندن‌چیقمیان‌طوپراغك‌ازاله‌سی‌ایچون قورشونی

سرکه ایچنده قایناتمغی توصیه ایدەیور . بوصورتله اولدقچه تطهیر اولنان قورشونك برمدت صکره نه حال اخذ ایلدیکنی تجربه ایتمك لازمدر .

بو مسئله نك بوقدر تطویلندن مقصدمز یکی الده ایدیلن برقورشـون تماميله اوقونور برحالده ایسه اصلا تطهیره قالقشلمیەرق درحال یازیلرینی حـل وقرائت ایتمـك و برده دقتلیجه رسـمی یاپیلەرق بر قالین کاغده صاریلوب صـاقلامق و یالکز یازیلری طوپراق ایله مسـتور اولانلری تمیزلەمك وذاتاً بوزولمغـه یوز طوتمشـلری علی حاله محـافظه ایتمك لازم کلدیکنی بیلدیرمکدر .

---

(١)

عرب قورشونلری

صرف خط عربی ایله محرر اولوب آتیده مختصراً تعریف ایدیلن قورشون مهرلر موزهٔ همایون قولکسیونلرینه ادخال ایدلمه‌دن اول فرانسه مستشرقیننده موسیو (قازانووا) طرفندن سائر اوته‌ده بریده موجود اولان برقاچ مهر ایله برلکده بر مقاله طرزنده فرانسه فن مسکوکات رسالهٔ موقوته‌سنده [١] نشر وبرچوغنك رسملرینی دخی درج ایلمش ایدی . بوقورشونلرك محتوی اولدیغی یازیلرك حل وقرائتی نه قدر مشکل وبعضاً کونلرجه اوغراشمغه محتاج اولدیغی نظر دقته النور ایسه بوبابده موسیو قازانووانك همت واقتدارینی تقدیر ایتمامك قابل دکلدر . مع مافیه بو بیك سنه‌لك اشیای نادره موزهٔ همایونه الحاق ایدلدکدنصکره بعضیلری تطهیر اولنه‌رق قرائتلرنده تصحیحات جزؤیه اقتضا ایتدیرمشدر . بوقولکسیونك حاوی اولدیغی قورشونلرك قسم اعظمی ایرانده واقع همداندن کلدیکی مرویدر، یالکز برقاچ عددی استانبولده تدارك اولنمشدرکه انلرك دخی عباره‌لرینه نظراً خطهٔ عراقدن ویاخود ایراندن کلمش اولمسی اغلب احتمالدر .

بوکبی قورشونلره دائر الك اول علم مسکوکات اربابندن متوفی موسیو (استیقل) آلمان جمعیت شرقیه‌سی رسالهٔ موقوته‌سنده [٢] اوزون ومهم برمقاله درج ایلمشدرکه بومقاله‌ده جنرال بارطولومه‌ئی طرفندن آلمانیاده واقع (یه‌نا) دارالفنونی مسکوکات قابینه‌سنه اهدا اولنان طقوز عدد قورشونی برصورت عالمانه‌ده قرائت ایلمش ومهرلرده مذکور اولان

[١] P. Casanova, Sceaux arabes en Plomb; Revue Numism. 3. Série, T. 12, 1894, pg. 97.

[٢] Stickel, Neuentdeckte kufische Bleisiegel und Verwandtes, Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch; B. XX, 1866; pg. 336.

كرك حكمدار وقصبه اسملرينه وكرك سنه‌لرينه دائر تتبعات عميقه‌ده بولنمشدر . غريبدركه بوقورشونلر دخی ايرانده وباخصوص همدانده طوپلانمشدر . بونلر ميانده بر دانه‌سی بزم قولكسيونده ٢٠ نومرولی قورشونك عينی اولوب عباره‌لری بر درجه‌يه قدر يكديكرينی تكميل ايده‌يور . بو نوع قورشونلرك ، تاريخی اعتبار يله ، اك اسكيسی موسيو قلرمون- غانو نك نزدنده اولوب خلفای امويه‌دن هشام بن عبدالملك نامنی حاويدر [١] .

موزهٔ همايون قولكسيوننده‌كی عرب قورشونلری خلفای عباسيه‌دن ابوجعفر عبدالله المنصور (١٣٦—١٥٨) زماننده بدأ ايدوب يازيلری قبارتمه اوله‌رق بعضاً كوفی ، بعضاً كوفيدن بوزولمش خط عربيدر . شكللری درت كوشه ، بعضاً مدور ونادراً اوچ كوشه‌ليدر . همان كافه‌سنك ايچنده بر طرفدن ديكر طرفه بر ويا متعدد دلكلر واردركه بونلردن بريره ربط اولنمق اوزره تل كچر ايدی . بو قورشونلرك بر قاچی مستثنا اولمق اوزره ديكرلرينك يالكز بر طرفی محرردر . بونلر براوفق تيمور قاپ ايچنه دوكلديكی وبعضاً بوقاپلرك ايچنه بربز دخی قونلمش اولديغی قورشونلرك ارقه‌سنده كوريلان تيمور پاسی و بزك انطباعندن اكلاشيلور . يازيی حاوی اولان تيمور قالب قورشون صغومغه باشلاديغی وقت باصلمش اوله‌جقدركه — طبقی شمديكی مهر بالمومنك انطباعاتنده اولديغی كبی — علی الاكثر يازينك كنارلری طيشاری طوغری طاشغين وقباريق قالمشدر . ايكی طرفی محرر اولانلره كلنجه بونلرك اسكيدن سكه‌ضربنه مخصوص قالبلر ايله باصلمش اولدقلرنده شبهه يوقدر .

[١] موسيو قازانووا نك بالاده بيان اولنان مقاله‌سنه مراجعت اولنه.

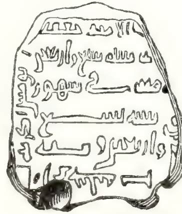
خلفای عباسیه زمانی

ابوجعفر عبدالله المنصور زمانی

۱۳۶ — ۱۵۸

— ۱ —

تاریخی ۱۴۷/۱۴۹

اورته‌ده : .. سنة سبع واربعين
.. مئة فی شهور
سنة تسع
واربعين ومئة

اطرافنده :

...لامیر جعفر.. | .. مؤمنين اکرمه.. | موی محلده سا (؟) | ......

قولکسیونده موجود عرب مهرلرینك اك اسکیسی اولان بومهرك اطرافنده کی یازیلر غایت بوزوق اولدیغندن تماميله حل وقرائت اولنه‌میور. موسیو قازانووا مقاله‌سنده (نومرو ۲) « ... الامير جعفر بن | ميرالمؤمنين اکرمه‌الله | موصی (؟) مختلفة .... » کبی قرائت ایدوب بو مهر المنصورك اوغلی جعفرك اسمنی طاشیدیغنی واوچنجی پارچه‌ده « موصی مختلفة » کبی قرائت اولندیغی حالده مهرك اورته‌سنده مندرج ایکی درلو تاریخك سببی اکلاشیله‌جغنی درمیان ایده‌یور . فی‌الواقع ۱۴۷

و ١٤٩ سنه‌لرینك بردن یازلمسی شایان دقت ایسه‌ده دوره‌سنده کی یازینك نقصان وبوزوق اولمسندن طولایی بر معنا ویریله‌میور .

مسکوکات سلجوقیه‌ده بویله ایکی تاریخلی سکه‌لره تصادف اولندیغی واردر [١] . ازجمله علاءالدین کیقباد اولك محل ضربی محرر اولمیان بر کموش سکه‌سنده یازی ایله « سنة خمسة عشرین وستمائة » بولندیغی حالده ظهرنده رقم ایله ٦٢٤ مضروبدر .

مهرك ارقه‌سی آز قباریق اولوب بر بز اوزرینه دوکلمشدر . تللك کچدیکی دلیکلر دخی کوریلور .

قطرلری ٢١×٢٥ میلیمترو

ابو الفضل المتوکل علی الله زمانی

٢٣٢—٢٤٧

— ٢ —

تاریخی ٢٤٥

اورته‌ده : الفضل بن
احمد

اطرافنده : ... | سنة خمس | واربعین | ومایتین |

قورشون اولدقجه تحلل ایتمکه باشلادیغندن کنارنده‌کی یازینك ایلك قطعه‌سی اوقونه‌میور . موسیو قازانووا (نومرو ٤) ابتداسنی « برکة من الله (؟) » کبی قرائت ایتمشدر .

ارقه‌سنده تل کچمك ایچون اوزونلغنه بر دلیك واردر . قطری ١٥×١٨

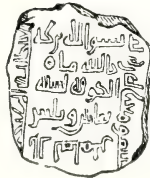
[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم رابع ، صحیفه ١٧٢ ، نومرو ٢٧٦

ابو العباس احمد المعتضد بالله زمانی

٢٧٩ — ٢٨٩

— ٣ —

تاریخی ٢٨٠

اورته‌ده : جالیـــة ماه
الکوفة لسنة
ثمانین ومایتین

اطرافنده : بسم الله برکة | لعبدالله المعتض | بالله امیر | المؤمنین اعزه الله

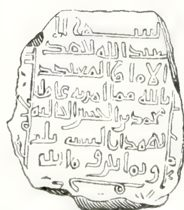
« جالیه » کلمه‌سنه بوراده ایلك دفعه تصادف ایدیله‌یور . فقط بوندن صکره‌کی مهرلرده مکرراً کوریله‌جکدر . موسیو استیقل بالاده ذکری سبقت ایدن مقاله‌سنده بوکلمه‌یه دائر برچوق معلومات ویرمشدر . قاموس ترجمه‌سنه نظراً جالیه اهل ذمتك تکالیفیدر . بناءً علیه برنوع « ویرکو » دیمکدر . ماه الکوفه ایرانده واقع «دینور» قصبه‌سنك اسمیدر. بو مهر ایله ٢٨٠ سنه‌سنده ماه الکوفه‌نك ذمیاتی تمغالنمشدر .

مهر بز اوزرینه دوکلدیکندن بزك نسجی وتلك کچدیکی دلیك موجوددر .

قطری ١٨ × ٢١

— ٤ —

تاریخی ٢٨٣

اورته‌ده :
[لـ] عبـدالله احمد
الامام المعتضـــد
بالله مما امر به عامله
محمد بن الحسين الجالية
بهمدان لسنة ثلث
و ثمانين و ماتين

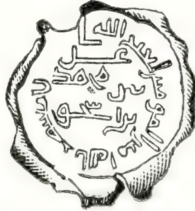
اطرافنده : بسم الله | .. بركة (؟) .. | .... | ....

المعتضدك زماننده و ٢٨٣ تاریخنده محمد بن الحسين نامنـده بر والى واسطه‌سیله تحصیل اولنان همدان ویرکوسنك مهرلندیکی قورشونلردندر.
مهرك ارقه‌سی یصی اولوب قالین بر بز اوزرینه دوکلمشدر .

قطری ٢٢ × ٢٥

— ٥ —

تاریخی موضوع دکلدر

اورته‌ده : علی
یدی محمد
بن اسحق

دوره‌سنده : لعبدالله ابی [العبا] س معتضد بالله امیرالمومنین

بومدور قورشون دیکرلرینه نسبةً اولدقجه اینجه اولوب ظهرینك اورته‌سنده برقباریق واردرکه تل اورادن کچشمدر.

اورته‌ده اسمی اوقونان « محمد بن اسحق » کیم اولدیغی معلوم دکلدر. هرحالده « علی یدی » تعبیریله بومهری اعمال ایدن دیمك اولمیوب اکثریا سکه‌لرك اوزرلرنده دخی بولندیغی وجهله قدیماً والیلر طرفندن قضالرك اداره‌سنه تعیین اولنان مأمورلر اکلاشلمالیدر . [١]

قطری ٢٠

[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم ثانی ، مدخل ، صحیفه سه .

ابو محمد علی المکتفی بالله زمانی

۲۸۹ — ۲۹۵

— ٦ —

تاریخی ۲۹٤

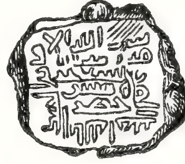
بسم الله لعـ[ـد الله]
المكـتفى بالله [ا]
حمـد بن محمـد
سـنة اربع وتسـعين
ومايتين *

احمد بن محمد برمأمورك اسمی اوله‌جقدر. بشنجی سطرده چیچکدن صکره بر اشارت واردرکه اکثریا سکه‌لرده مستعمل اولان (خ) ویاخود (واف) کبی برکلمه اولمسی محتملدر . بوقورشـون زیاده‌جه تحال ایتمکه باشلامشدر .

قطری ۲۳

— ٧ —

تاریخی ٢٩٠

اورته‌ده : [سـنة]
تسـعين
ومئتـين
حمـد [؟]

اطرافنده : [بسم] الله الا | مام المكـ [تفی] | بالله امير | المؤمنين

بو مهرك قرائتی غایت مشكلدر ، مع مافیه تاریخی ایله اسم توافق ایلدیکندن مکتفی باللهك زمانه عائد اولدیغنده شبهه یوقدر .

بوزولمغه باشلامشدر .   قطرلری ٢٢ × ٢٠

ابو الفضل جعفر المقتدر بالله زمانی

٢٩٥ — ٣٢٠

— ٨ —

تاریخی ٣١١

[ب]سم الله العبد
[ا] لله المقتدر ب
لله اسحق بن [...]
د سنة احدی
عشرة وثلثم[ا یه]

مسیو قازانووه [نومرو ٨] برنجی سطرده [لعبد] کبی اوقومش ایسه‌ده لامك اولنده برده « الف » واردر . اوچنجی سطرده (اسحق) کلمه‌سندن صکره (بن) یك ایو اوقونور . بوندن صکره (العباد) کبی بر اسم واردرکه بونك (د) حرفی دردنجی سطره تصادف ایتمشدر .

قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ٢٥

خلیفه اسمی موضوع اولمیان

— ٩ —

تاریخی ٢٤١

اطرافنده: بسم الله سکة ا | هل الذمة با | لکرج لسنة احدی | واربعین مایتین

اورته‌سنده : ابراهیم بن
عبد الله

بو مهرك اطرافی اولجه تطهیر اولنمدیغندن موسیو قازانووا تاریخی ایو حل ایده‌میوب فقط بعض اسبابه مبنی ٢٩١ ایله ٢٩٤ اراسنده اولمسنی درمیان ایده‌یور.

مع مافیه قورشون تطهیر اولندقدن صکره سنه‌سنك ٢٤١ اولدیغی شبهه‌سز اوقونیور. اربعین کلمه‌سنده (ر) حرفی (ب) نك اوزرنده‌در. (مایتین) کلمه‌سی (ماں) کبی محرردر.

قطری ٢٠

آل ابی دلف یاخود عجلیون

عبدالعزیز بن دلف

٢٢٥ — ٢٦٠

— ١٠ —

تاریخی ٢٥٦

قوروشونلریمز میاننده مثلث الشکل اوله‌رق یالکز بومهره تصادف اولنور .

مثلثك ضلعلرنده اوچ سطر اوله‌رق :

جالیة الکرج والبرج | المهدی بالله امیرالمؤمنین | مامربه‌الامیر عبد

اورته‌ده :

العزیز بن دلف سن[ة]

ست و خمسین

ومـــا

یتین

بو مهر دخی تمیزلندکدن صکره بعض یرلری دها ایو قرائت اولنه‌بیلمشدر . مثلا المهتدی « المهدی » کبی یازلمشدر . تاریخنك ٢٥٥ یرینه ٢٥٦ اولدیغی اکلاشلدی . « خمسین » پك ایو اوقونمیور ایسه‌ده المهتدی بالله ٢٥٠ ایله ٢٥٦ اره‌سنده حکومت ایتمش اولدیغندن بشقه برشی اوله‌ماز . ذاتاً المهتدی باللهك سکه‌لری‌ده غایت اندردر. موزهٔ همایونده

سرمن‌رای‌ده مضروب ۲۵۵ تاریخلی بر آلتون سکه‌سی موجوددر [۱].
ارقه‌سنده تلك کچدیکی دلیك کورینور . قطری ۱۸

آل ابی دلف حقنده تاریخ طبری وابن اثیرده برخیلی معلومات بولندیغی کبی بوسلسله‌نك برنجیسی اولان ابو دلف قاسم بن ادریس عجلی، مؤلفین مشهوره‌دن اولمسی حسبیله، ابن خلکانده کندوسنك ترجمهٔ حالیده مضبوطدر. ابی دلف فاملیاسنه (عجلیّون) دخی اطلاق اولنوب ۲۱۰ دن ۲۸۵ سنه‌سنه قدر دوام ایتمشلردر [۲].

بوقولکسیونده ۱۰ نومرودن ۱۸ نومرویه قدر اولان مهرلر آل ابی دلفه عائد اولوب بونلر ابودلفك اوغلی عبدالعزیز ایله بونك اولادی اولان دلف واحمدك برده العزیز بن عمر دلفی‌نك اسملرینی محتویدر. العزیز بن عمر دلفی‌نك اسمنی حاوی بولنان مهر نومرو ۱۸ ده تعریف اولنمش ایسه‌ده مراجعت ایدیلان کتب تواریخده بوذاته دائر هیچ برمعلوماته دسترس اولنه‌مامشدر.

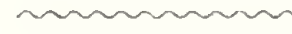
قورشونلرده اسمی سبقت ایدن (الکرج) شهری اصفهان ایله همذان قصبه‌لری اراسنده واقع اولوب ابودلف قاسم طرفندن تأسیس

---

[۱] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغنك قسم ثانیسی طبع اولندقدن صکره الده ایدلمشدر .

[۲] سنه ۲۱۰ ابودلف قاسم بن عیسی العجلی
» ۲۲۵ عبدالعزیز بن ابودلف
» ۲۶۰ دلف بن عبدالعزیز
» ۲۶۵ احمد بن عبدالعزیز
» ۲۸۰ عمر بن عبدالعزیز
الی ۲۸۵

اولنشدر [١]. ینه اوجوارده بولنان (البرج) شهری دخی آل ابی دلفك ممالکی داخلنده ایدی وبو ایکی قصبه (ایغار) صورتنده تکالیفنی تأدیه ایتدکلرندن انلره (ایغاران) [٢] دنیلور ایدی. ایغار تحصیلدار کلمکسزین طوغریجه سنوی برمقتن ویرکویی مرکز حکومته کوندرمك دیمکدر. [٣]

[١] یاقوت ، معجم البلدان : الکرج وهی مدینة بین همذان واصبهان فی نصف الطریق والی همذان اقرب ویضاف الیها کورة واول من مصرها ابو دلف القاسم بن عیسی العجلی . . . . ومن بروجرد الی الکرج عشرة فراسخ ومن الکرج الی البرج اثنا عشر فرسخا وبین الکرج وهمذان نحو ثلاثین فرسخاً الخ .

[٢] ینه اوراده : الایغاران بالکسر والغین معجمة والف وراء والف اخری للتثنیة ونون اسم لعدة ضیاع من عدة کور أوغرت لعیسی ومعقل ابنی ابی دلف العجلی رحمه الله تعالی وقیل لها الایغاران ای ایغارا هذین الرجلین وهما الکرج والبرج الخ .

[٣] قاموس ترجمه‌سی ، جلد ٢ ، صحیفه ١٤٣ ، مطبعهٔ عثمانیه .

دلف بن عبدالعزيز

٢٦٠ — ٢٦٥

— ١١ —

تاريخی ٢٦٠

مدورالشكل اولوب اطرافنده بربری ایچنده ایکی سطرده :
خارجاً :
بسم‌الله جالية الكرج والبرج المعتمد على‌الله اميرالمؤمنين
داخلاً :
مما امر به الامير دلف بن عبدالعزيز سنة
مرکزده یکدیکرینی متقاطع اوله‌رق : ستين ومايتين
بو مهرك یازیلری اك ایو قرائت ایدلمشدر . ارقه‌سنده تلك کچدیکی دليك موجوددر .

قطری ١٥

— ١٢ —

تاريخی ٢٦٠

(١١) نومرولی قورشونك عینی اولوب بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٥

تاریخی ٢٦٢

— ١٣ —

مربع الشکل اولوب خارجاً :

بسم الله جالیة الکرج | والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤ | منین مما امر به

داخلاً : الامیر دلف | بن عبد العز | یز سنة اثنین | وستین

مرکزده یکدیکرینی متقاطع اوله‌رق : وما | یتین

قورشون بر آز بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٦

احمد بن عبد العزیز

٢٦٥ — ٢٨٠

— ١٤ —

تاریخی ٢٧٢

مربع الشکل اولوب خارجاً :

بسم الله جالیة الکرا | ج والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤمنین | مما امر به الامیر

داخلاً : احمد بن عبد العز | یز سنة ا | ثنین وسبعین ومایتین

مرکزنده برچقورلق اولوب اوراسنده یازی اولوب اولمدیغی معلوم دکلدر .

قطری ١٩

— ١٥ —

تاریخی ٢٧٣

مربع الشکلدر . خارجاً :

بسم الله جالیة الکر | ج والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤمنین |
ما امر به الامیر ابو العبا

داخلاً :

س احمد بن | عبد العزیز | سنة ثلث | وسبعین ومایتین

مرکزنده :

العزة لله

موسیو قازانووا تاریخده « ستین » کبی اوقومش ایسه بعد التطهیر « سبعین » اولدیغی تحقق ایتمشدر .

قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٨

— ١٦ —

تاریخی ٢٧٤

مدورالشکل اولوب یازیلر بربری ایچنده اوچ دائره‌یه تقسیم اولنمشدر .
خارجاً برنجی دائره‌ده :

برکة جالیة الکرج والبرج لسنة اربع وسبعین ومایتین

ایکنجی دائره‌ده :

مما امر به‌الامیر ابوالعباس احمد بن عبد

اوچنجی دائره‌ده

العزیز [ایده] الله‌العبده

مرکزده : لله

موسیو قازانووا اوچنجی دائره‌ده «العزیز خلد ملکه لله» کبی قرائت ایتمش ایسه‌ده بو قورشونك عینی اولان ١٧ نومرولی مهرده (ایده) کلمه‌سی ایوجه اوقونیور .

قطری ٢٠

— ١٧ —

تاریخ وعباره‌سی بالاده‌کی ١٥ نومرولی مهرك عینیدر . اوچنجی سطرده « العزیز ایده‌الله‌العبده لله » شبهه‌سز قرائت اولنور .

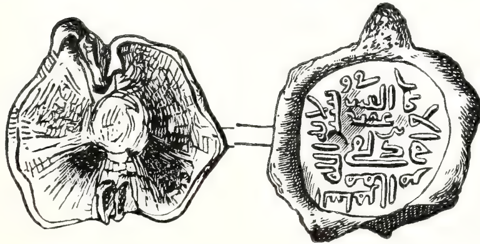
قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ٢٠

العزیز (؟) بن عمر دانی

— ۱۸ —

تاریخسز

مدورالشکل اولوب فقط یازیلر مربع طرزده اوله‌رق درت سطری کنارلرده وایکی سطر اورته‌در.

اطرافنده صولدن باشلایه‌رق :

لایة العامر فی و
بسم‌الله | مـــما امر | به‌الامیر | العزیز

اورته‌ده :

بن عمر
دلفی

قطری ۲۷

عبارات مذکوره شـویله اوقونه‌جقدر : « بسم‌الله مما امر به الامیر العزیز بن عمر دلفی فی ولایة‌العـامر ». بومهرده خلیفه اسمی بولنمدیغی کبی تاریخ دخی یوقدر. عمرك ۲۸۵ سنه‌سنده وقوع وفاتیله بوعائله‌اجرای حکومتدن منقطع اولدیغی جملهٔ روایات تاریخیـه‌دن اولوب عمرك العزیز نامنده براوغلی بولدیغنه دائر بر قیده دسترس اولنه‌مدی. اغلب احتماله نظراً العزیز پدرینك حیاتنده برمأموریتله مکلف بولندیغی اکلاشیلیور. « دلفی » تعبیری دخی شایان دقتدر.

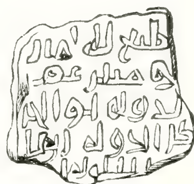
آل بویه

عمادالدوله ابوالحسن علی (٣٢٠—٣٣٨)

رکن الدوله ابوعلی حسن (٣٢٠—٣٦٦)

— ١٩ —

تاریخی ٨ [؟][٣]

[الم]طیع لله امیر

[الم]ؤمنین عما

[ا] لدولة ابوالحسن

[ر]کن الدولة ابوعلی

. . . سنة ثما . . . .

. . . .

موزهٔ همایون مسکوکات قولکسیونلرنده آل بویه‌دن عمادالدوله ایله معزالدوله‌نك مشترك سکه‌لری وار ایسه‌ده عمادالدوله ایله رکن‌الدوله‌نك سکهٔ مشترکه‌لری موجود دکلدر . مع‌مافیه فرانسه مسکوکات قابینه‌سنده همدانده مضروب بردینار بولندیغنی موسیو قازانووا سویله‌یور . بومهرك تاریخنه کلنجه یالکز « سنة ثما[ن] » موجود اولوب قصوری کسیکدر . موسیو قازانوا‌نك درمیان ایلدیکی کبی ٣٣٨ سنه‌سی قبول اولنه‌بیلور . زیرا برطرفدن المطیع لله ك حکومتی ٣٣٤ سنه‌سی ظرفنده بدأ ایلدیکندن ٣٢٨ اوله‌میه‌جغی کبی دیکر طرفدن دخی ٣٢٠ دن ٣٣٨ سنه قدرحکومت ایدن ابوالحسن علی انجق ٣٣٤ تاریخنده المستکفی بالله طرفدن

(عمادالدوله) لقبیله تلقیب قلنمشدر [۱] . بناءً علیه بوقورشونك تاریخی ۳۳۸ دن غیری اوله‌ماز .

قورشـونك ارقه‌سی قباریق اولوب تلك کچدیکی دلیك موجوددر .

قطری ۲٤

[۱] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم ثانی ، صحیفه ۳۳۹ .

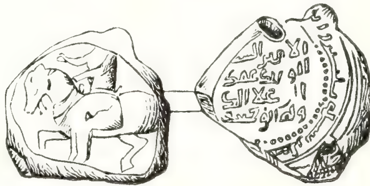
آل كاكويه [١]

علاء الدوله ابو جعفر محمد

٣٩٨ — ٤٣٣

— ٢٠ —

تاریخی ٤٣٠

قولكسيونمزده ایكی طرفی مضروب اولەرق ایلك دفعه تصادف اولنان بوقورشون مدورالشكل اولوب اورتەسنده درت سطرودورەسنده برسطر یازی واردر .

وجهی ، مركزنده :

الامیر الس[ید]
. . . . عضد
ال[دین]علاءالد
ولـة ابو جعفر

دورەسنده : . . . . [اصب]بهان سنة ثلثین واربع[مایة]

ظهری : طوله طوغری متوجه برآتلی رسمی .

قطری ٢٠

---

[١] ابن اثیر ، جلد ٩ ، صحیفه ٧٧ و ١٩٤ . — منجم باشی تاریخی ، جلد ٢ ، صحیفه ٥٠٣

بو قورشونك برعینی (یه‌نا) موزه‌سنده موجود اولوب موسیو استیقل مقاله‌سنده تعریف ایتمش ایسه مذکور قورشونك یازیلری غایت نقصان اولدیغندن یالکز « باصبهان » کلمه‌سنی اوقویه‌بیلمش وبناءً علیه بزم مهرك محل ضربی بوسایه‌ده تکمیل اولنمشدر. ظهرنده‌کی سواری رسمندن طولایی موسیو استیقل اصفهان وهمدان طرفلرنده اجرای حکومت ایدوب بعضاً اوزرنده سواری رسمنی حاوی بولنان سلچوقی شعبه‌سی مسکوکاتیله مقایسه ایدرك بو قورشونك دردنجی ویا بشنجی عصر هجری‌یه عائد اولدیغنی درمیان ایتمشدر [۱].

بزم مهرك مرکزنده‌کی یازیلر همان تمام کبیدر . برنجی سطرك نهایتنده‌کی کلمه « السید » ویاخود «السند» اولسه کرکدر. ایکنجی سطرك ابتداسنده‌کی کلمه‌نك نهایتی اولمق اوزره « یـد » کبی برشی کورینیور . موسیو قازانووا بوسطری « المجاهد (؟) عضد » کبی اوقومشدر .

مع التأسف زیاده‌سیله تحلل ایتمکه یوز طوتمش اولان بونادر مهر، محتوی اولدیغی عبارە‌یه نظراً اصفهان حکامی اولوب ۳۹٤ دن ٤۳۷ سنه‌سنه قدر دوام ایدن بنوکاکویهك برنجیسی علاءالدوله ابو جعفر محمدك زماننده ٤۳۰ تاریخنده اصفهانده ضرب اولنمشدر . موزهٔ همایونده آیریلوب تصنیف ایدیلان مسکوکات اسلامیه میاننده آل کاکویه سکه‌لری چیقمامشدر . مع مافیه پارس ولوندره موزه‌لرنده ودها سائر بعض قولکسیونلرده بو سکه‌لردن موجود اولوب هیچ برنده، بو قورشون مهرده اولدیغی کبی ، سواری رسمی بولنمدیغنی موسیو قازانووا بیان ایده‌یور .

---

[۲] مدخلده اسمی سبقت ایدن مقاله، صحیفه ، ۳٦٦ .

تعیین اولنه‌میان قورشونلر

— ٢١ —

مدورالشکل وایکی طرفی مضروبدر .

وجهی : لة
قسیم الدو
حسام امیر
المؤمنین

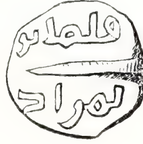
ظهری : عشر
جند

قطری ٢٢

موسیو قازانووا بومهرك حاوی بولندیغی اسمه ووجهنده‌کی عباره‌یه دائر بعض تفصیلات ویره‌رك بر گموش کاکویه سکه‌سیله بالمقایسه آل کاکویه‌دن برینه عائد بولنمسی وظهرنده‌کی عباره‌نك دخی « عشر جند » کبی اوقونه بیلمسی احتمالاتنی درمیان ایده‌یور . حالبوکه « قسیم الدولة » لقبنی حائز آل کاکویه‌دن کیمسه معلوم دکلدر .

قورشونك ظهرنده‌کی عباره « عَیْش جُند » کبی دخی اوقونور . بوتقدیرده درون کیسه‌ده بولنان اقچه عسکرك دیرلکی یعنی معاشی اولدیغنه اشارتدر .

— ٢٢ —

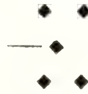

مدورالشكل اولوب يالكز برطرفنده يازی واردر :

محمد بن (؟)

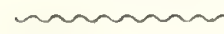
امراك (؟)

ديكر طرفنده :

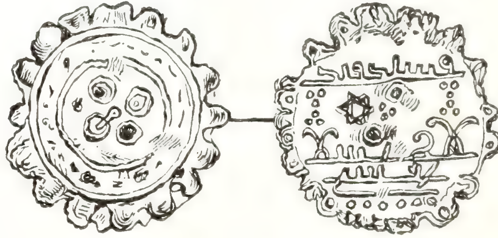
درونندن تل كچمكه مخصوص دليك يوقدر .

قطری ١٨

نذر و وقفه عائد مهرلر

— ٢٣ —

مدورالشکل وکنارلری تیرتیللیدر .

وجهی : کوفی یازی ایله :

فسیکفیک | هم الله | بحسبی (؟)

ظهرنده متحدالمرکز ایکی دائره ایچنده درت عدد کوچك یوارلقلر مرتسمدر .

قطری ٣٠

— ٢٤ —

مدورالشکل اولان بو قورشونك ایکی طرفیده کوفی یازیلر ایله مضروبدر .

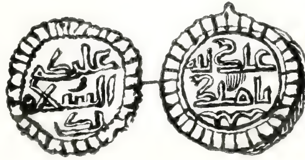
برطرفنده ایکی کره « الله احد »

اورته‌ده « لله »

دیکر طرفی اوقونه‌میور .

قطری ١٥

— ٢٥ —

مدورالشکلدر. یازیلری کوفی اولوب مختلف دائره‌لر ایچنده‌در.
برطرفنده :

علیک لله
یا ملك

دیکر طرفنده :

علیکم
السلام
لك

قطری ١٧

— ٢٦ —

بالاده‌کنه مشابه اولوب یازیلری دها بوزوقدر.

قطری ١٧

— ٢٧ —

مدورالشکلدر .

وجهی : کرفت اوله‌رق ثلث خط ایله :

احد صمد کیف قاف یا خفی الالطاف نجنا مما نخاف

ظهری :

هو

ح	ف	ی	ط
ی	ط	ح	ف
ط	ی	ف	ح
ف	ح	ط	ی

قطری ٣٠

— ٢٨ —

مدورالشکل ویازیلری ثلثدر .

وجهی : عباره‌بالاده‌کینک عینیدر . یازیلر دها ساده‌در .

ظهری : اون التی خانه‌لی برمربع اولوب خانه‌لرك ایچنده ٦، ١،٥،٦ رقملری مختلف صیره‌ده ترتیب اولنمشدر.

قطری ٢٥

— ٢٩ —

قرائتی ممکن اوله‌مامشدر .

قطری ١١

— ٣٠ —

قرائتی ممکن اوله‌مامشدر .

قطری ١٣

(٢)

عرب - بیزانتین طرزنده قورشونلر

عرب - بیزانتین طرزنده‌کی قورشون مهرلرك نه‌درجه نادراولدیغنی مدخلده بیان ایتمش‌ایدك [صحیفه ٦] . فی‌الواقع آتیده تعریف‌ایده‌جکمز اون‌بش مهر شمدی‌یه قدر معلوم اولان قولکسیونلرك اك مهمنی تشکیل ایدوب بونلر کمال مشکلات ایله انجق اون ایکی سنه ظرفنده‌جمع وتلفیق ایدیله‌بیلمشدر .

ایلك دفعه اوله‌رق بوطرزده برمهری موسیو استیقل بالاده ذکر اولنان مقاله‌سنده درج وتعریف ایدرك اوزمانه قدر اوروپاچه فن مسکوکات اربابنه بوکبی قورشونلرك معلوم اولمدیغنی بیان ایتمشدر[١]. ایکنجی دفعه اوله‌رق موسیو شلومبرژه بیزانتین قورشونلرینه دائر اولان اثرنده پارس‌مسکوکات عتیقه قابینه‌سنده بونلردن بر وکندی‌قولکسیوننده برقاچ عدد ودوقتور فنارلی پاولاکی پاشاده دخی برعدد بولندیغنی بیان ایدرك جمعاً سکز مهر تعریف ایلمشدر[٢] . اك صکره موسیو قازانووا مقاله‌سنده بوسکز مهری تکرار تعریف ونشر ایلمشدر[٣] .

شمدی‌یه قدر معلوم‌اولان‌بوطرز قورشونلرك‌عددی موزهٔ همایونده موجود اولانلر ایله برابر جمعاً یکرمی‌التی‌یه بالغ اوله‌یور .

بوقورشونلر بردرجه‌یه‌قدر عرب - بیزانتین تسمیه اولنان مسکوکاته مشابهدر . مسکوکات قدیمهٔ مذکوره ارباب فنونه چوقدنبری معلوم اولوب بونلرك بر قسمی ابتدای فتوحات اسلامیه‌ده ابقا ایدیلان قدیم دارالضربلرده کسلمش وزمان اسلامده ضرب اولندیغنی مبین بعض

[١] صحیفه ١٠ ده ذکر اولنان مقاله

[٢] Schlumberger, Sigillographie de l'Empire Byzantin, pg. 72

[٣] صحیفه ١٠ ده ذکر اولنان مقاله

عبارات عربیه دخی علاوه قلنمشدر . مسکوکات مذکوره علی العموم باقر اولوب کموشـلری شمدی‌یه قدر بولنمامشدر وفقط آلتون اوله‌رق یالکز اوچ نسخه معلومدرکه انلردن بری موزهٔ همایونده محفوظدر . بوبابده غالب بك مرحوم موزهٔ همایون مسکوکات اسلامیه قتالوغلرندن برنده تفصیلات لازمه ویرمشـدر [١] .

بر دیکر قسمی ایسه اهل صلیب محارباتی صره‌سنده ویاخود قیاصرهٔ روم دولتی ایله هم حدود بولنان طوائف ملوك دورنده خارجی وداخلی معاملات تجاریه‌نك حسن جریانی ضمننده رسملی وعربی ورومی یازیلی اوله‌رق ضرب اولنـان مسکوکاتدر . حتی اراتقه زماننـده رسملی [٢] ودانشمندیلر زماننده رسملی و بعضـا صرف رومی حروف ایله محرر مسکوکات ضرب اولنمشدر [٣].

شو حال معلوم ایکن المزده بولنان عرب ـ بیزانتین طرزنده‌کی قورشون مهرلرك اعمالنی اسباب سـائره‌یه عطف ایتمکه لزوم کوریله‌ماز . نومرو ٣١ ده تعریف اولنوب آل حمداندن ابوالهیجا محمدك نامنی حاوی اولان قورشون ، طبقی بیزانتین طرزنده‌کی مسکوکاتده اولدیغی کبی، خارج ایله اولان معاملاتك تسهیلی ضمننده ضرب اولندیغی ومثلا حلبده‌کی آل حمدان شعبه‌سی قیاصره ایله وانطـاکیه روم والیلریله دائمـا محاربات ومناسبات سیاسیه‌ده وبعضاً ده تجاوزی وتدافعی اتفاقده بولندقلرندن مذکور مهرده بونلرك بر وثیقه‌سی اثری اولمسی احتمال قوی بولندیغی کبی امثالی مهرلرك‌ده عین اسبابه مبنی اعمال واستعمال اولندقلری ثابت اولور. بناءً علیه موسیو شلومبرژه‌نك بوبابده سرد وبیان ایلدیکی نظریه شـایان قبول اوله‌ماز [٤].

---

[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم ثانی ، مدخل ، صحیفه کز ـ لز وصحیفه ٢٣ ـ ٢٦

[٢] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم اول : مسکوکات ترکمانیه .

[٣] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم رابع ، صحیفه ٨٢ ـ ١٠٢

[٤] صحیفه ٣٩ ده ذکری سبقت ایدن اثرده .

فی الواقع بو مهرلرده بعضاً خرستیان اسملرینه دخی تصادف اولنه‌یور [نومرو ٤٤] . بونلرك لسان عرب ایله تکلم ایدن اهالیٔ خرستیانیه و بلکه انلرك رؤسای روحانیه‌سنه عائد بولندیغنده شبهه یوقدر .

وجهلرینه نظراً بو قورشونلر ایکی نوعه آیریلور : بر طاقمنك عباره‌سی خط کوفی ایله و دیکر طاقمنده ایسه عادی خط عربی ایله [نومرو ٣١ ، ٣٨ ، ٣٩ ، ٤١ ، ٤٣] محرردر .

ظهرلرینه کوره عمومیتله اوچ نوعه تقسیم اولنه‌بیلور : برنجی نوعده مریم انا یاخود بر آغییوس یعنی اعزهٔ نصارادن برینك تصویری، ایکنجی نوعده یالکز بر صلیب [نومرو ٣٥] و اوچنجی نوعده ایسه بر دعایی حاوی روبجه بر عباره [نومرو ٤٣ و ٤٤] کوریلور.

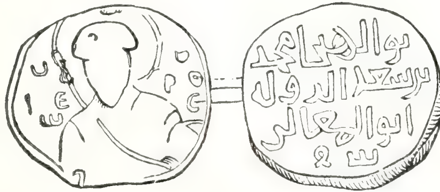
کرك وجهلرینه وکرك ظهرلرینه نظراً بو مهرلر ایچون بر زمان تعیینی غایت مشکلدر ، زیرا وجهلرنده‌کی عربی یازیلر پك مختلف دورلرده قوللانلدیغی کبی ظهرلرنده بولنان تصاویر دخی بعضاً یدنجی عصر میلادیدن اونجی عصره و بلکه دها مؤخر وقتلره قدر تطبیق اولنه‌بیلور.

عرب - بیزانتین مهرلری میاننده یالکز ابو الهیجا محمدك قورشونی تاریخه مستند اولدیغندن برنجی درجه‌ده اهمیتی حائزدر . بوکبی قورشونلرك وبالخصوص تاریخجه معلوم اولان ذواتك اسملرینی حاوی بولنانلرك عددی تکثر ایتدکجه تاریخه نصل خدمت ایده‌جکی بیاندن مستغنیدر .

— ٣١ —

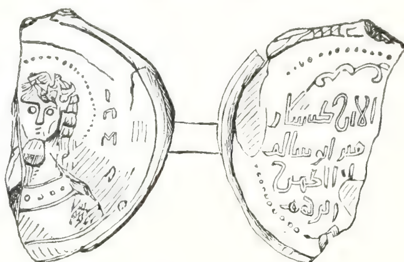
آل حمدان

وجهى : [١] بوالهيجا محمد | بن سعدالدولة | ابوالمعالى | شريف
ظهرى : آغيوس ثئودوروسك تصويرى
باشك ايكى طرفنده : O ΘΕⲰΔΟΡΟϹ
قطرى ٢٥

بنو حمدان ايكى شعبه‌يه آيريلور. برى موصلده وديكرى حلبده حكومت ايتمشلردر. حلب شعبه‌سى ٣٣٣ دن ٣٩٤ تاريخنه قدر دوام ايتمشدر. اشته بو مهم قورشون حلب شعبه‌سنك ايكنجى اميرى اولوب ٣٥٦ دن ٣٨١ سنه‌سنه قدر حكومت ايدن سعدالدوله ابوالمعالى شريفك اوغلى (ابوالهيجا محمد) ك نامنه ضرب اولنمشدر. آل حمدانك نه‌سلسله نامه‌سنده ونه‌ده مسكوكاتنده ذكر اولنميان مشاراليهك اسمى ايلك دفعه اوله‌رق بومهرده محرر بولنيور.

— ٣٢ —

مهرك نصفى نقصاندر . تللك كچديكى دليكدن قيرلمشدر.

وجهى :

...الابن طسسار؟

... مير ابو سالم

....ـاء الدين

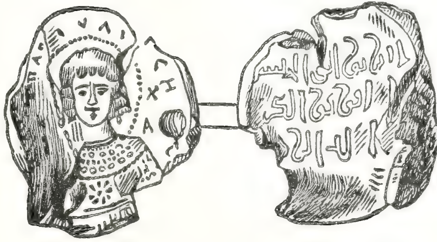
..ابرهيم

ظهرى :

برآغيوس تصويرى . صاغ طرفنده Π M

قطرى ٣٢

— ٣٣ —

وجهى : خط كوفى ايله

.. ىں ىو ابوالحىس؟

... ووىو الكـ..؟

.... للدلں ..؟

ظهرى : ميخائل آرخانغه‌لوس تصويرى

رسمك بالاسنده :

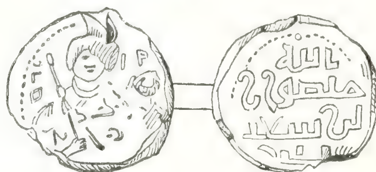
+ ΠΑ[Υ]ΛΟΥ + [..] CH [.]

باشك صولنده : X A صاغنده : M I

بومهرك وجهنده‌كى عبارەنك برنجى سطرنده « ابوالجيش » كبى بركلمه قرائت اولنه‌بيلوب سائر يازيلردن برمعنا استخراج ايتمك ممكن اوله‌مامشدر.

قطرى ٢٧

— ٣٤ —

وجهی : خط کوفی ایله

الله
منصور
بن سعد
[لعبد]

« لعبدالله منصور بن سعد »

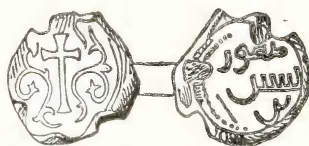
ظهری : آغیوس غئورغیوس تصویری

باشك صول طرفنده یوقاردن اشاغی : **ΑΓΙΟC** [ὁ]

صاغ طرفنده : [Γεώ] **Ρ** [γιος]

قطری ٢٠

— ٣٥ —

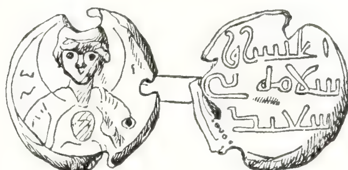
مدورالشکلدر. تلك کچدیکی دلیك موجوددر.

وجهی : « حسین بن منصور »

ظهری : نقشلر آراسنده برصلیب.

قطری ١٧

— ٣٦ —

مدورالشكلدر وتلك كچديكی دليك موجودر .

وجهی : [؟] و

سلامه بنی

سعيد

ظهری : كوكسی اوزرنده مسيح مداليوننی حاوی مريم انا (پاناغيا بلاخرنيتيسا) تصويری .

قطری ٢٠

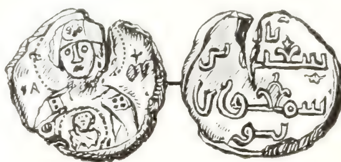
بو قورشونك برعينی موسيو شلومبرژه‌ده بولنوب بيزانتين قورشونلرينه دائر اثرنده [١] موسيو صووه‌رك قرائتنه كوره نشر ايتمش ايدی . بالاخره موسيو قزانووا مذكور مهری نظر تدقيقدن كچوره‌رك بالاده ذكری سبقت ايدن مقاله‌سنده‌كی ٢٥ نومرولی مهر ايله بالمقايسه «عشر جند وقسيم الدوله» كبی قرائت ايدرك ٣١ نومروده تعريف ايلمشدر [٢]. حالبوكه مذكور مهرك عينی اولان بزم مهرده عباره‌نك «[؟] وسلامه بنی سعيد» اولديغی شبهه‌سزدر. برنجی سطرده‌كی كلمه‌نك قرائتی ممكن اوله‌مدی.

---

[١] صحيفه ٣٩ ده ذكر اولنان كتابك ٧٢ نجی صحيفه‌سی .

[٢] صحيفه ١٠ ذكر اولنان مقاله

— ٣٧ —

مدورالشکلدر .

وجهی : خط کوفی ایله

با [لله]
سعید بن
شمعو ن
سو

ظهری : کوکسنده مسیحك مدالیوننی حاوی پاناغییا تصویری
باشك صولنده ΘΥ ، صاغنده MP

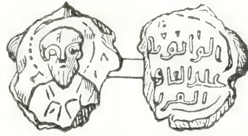
قطری ٢٠

وجهنده‌کی عباره‌نك بالاسنده تللك کچدیکی محل قیریلمش اولدیغندن ایکنجی سطرده‌کی اسم ایوجه اوقونه‌میوب « سعید » یاخود « شعیب » اوله‌بیلور . دردنجی سطرده‌کی « سو » کلمه‌سی بر تاریخ اولسه کرکدر ، فقط نقطه‌لری موضوع اولمدیغندن سنه‌سنی حساب ایتمك ممکن دکلدر . مسکوکات ارتقیه‌ده دخی بوکبی اشاراته تصادف اولنور [١] .

---

[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم اول ، مسکوکات ارتقیه ، صحیفه ٣ و ٦

— ٣٨ —

تلك كجديكى يرلرده قورشون قيرلمشدر .

وجهى .

الواثق با . .

عبدالغاف ؟

المرا ؟

ظهرى :

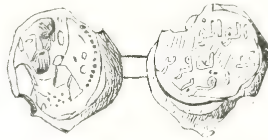
آغيوس واسيليوسك تصويرى . باشك ايكى طرفنده بولنمق اوزره

[ὁ ἅγιος Βασί] ΛΙ [ος]

قطرى ١٥

بوندن صكره كى مهر دخى بونك عينى اولديغندن اورايه دخى مراجعت اولنه.

— ٣٩ —

تلك کچدیکی محل قیریق وبوزوقدر .

وجهی :

الواثق . . .
عبدالغافر بن
[ال] قرب

ظهری :

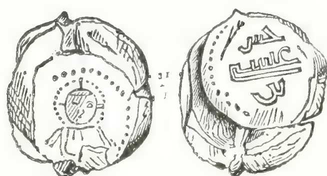
آغیوس واسیلیوس‌ك تصویری .

باشك ایکی طرفنده بولنمق اوزره : ΛΙΟϹ [ὁ ἅγιος Βασί]

قطری ١٥

بوندن اولکی مهرایله اشبومهر عین‌عباره وتصویری‌حاویدر. موسیو شلومبرژه‌نك بالاده ذکری‌سبقت ایدن اثرنده‌دخی‌عین برمهر (نومرو ١) مندرجدرکه عباره‌سنی ، نقصان اولدیغندن ، بالاخره موسیو قازانووا مقاله‌سنده (نومرو ٣١) یالکز « الواثق بالر . . » اوقویه‌بیلمشدر . یکدیکرینك عینی اولان اشبو اوچ مهرك مقایسه‌سیله دخی محتوی اولدیغی عباره تماميله اکلاشیله‌میور ایسه‌ده برنجی سطر « الواثق بالرحمن » ایکنجی سطر « عبدالغافر بن » واوچنجی سطر ایسه « القرب ؟ » کبی قرائت اولنه‌بیلور .

— ٤٠ —

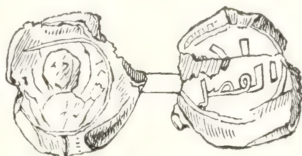

وجهی : عیسی بن حسن ؟

ظهری : بر آغیوس تصویری (یازیلری سیلکدر) .

قطری ۲۰

— ٤١ —

تلك کچدیکی محلده یازی بوزوقدر .

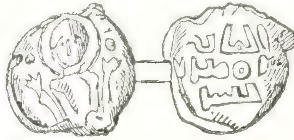
وجهی : ا . . الفضل

ظهری : پاناغییا تصویری

قطری ۱۸

۲ نومرولی قورشونده « الفضل بن احمد » اسملری موجودر .

— ٤٢ —

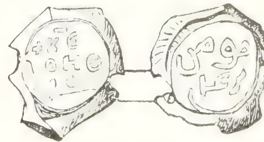

وجهی : عبارەنك برنجی و ایکنجی سطرلرینك قرائتی ممکن اولەمیوب یالکز اوچنجی سطر (حسن) کبی اوقونیور .

ظهری : پاناغییا تصویری .

قطری ١٥

— ٤٣ —

وجهی : مؤمن بن علی ؟

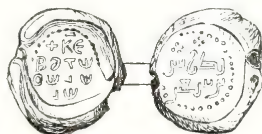
ظهری :

+ $\overline{KE}$
[β]OHΘ
[ε]IC(I)
Δ[ούλῳ]

معناسی : « یارب قولنی صیانت ایله »

قطری ١٦

— ٤٤ —

وجهی : خط كوفی ایله : بطرس بن شعیب

ظهری :

+ $\overline{\mathrm{KE}}$
B'Θ'Tω
CωΔOY
Λω

[Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ]

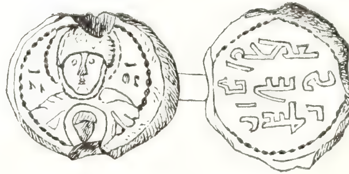
معناسی : « یارب قولنی صیانت ایله »

قطری ١٤

كرك موسیو شاومبرژه‌نك ٤ نومرولی مهرنده وكرك یه‌نا موزه‌سنك برمهرنده (استیقلال نومرو ١٠) «بطروس» اسمی موجود اولوب فقط مذكور مهرلرك عباره‌سنی موسیو قازانووا « سمعون بطرق » كبی قرائت ایتمك استه‌یور . بزم قورشونده « بطرس » كلمه‌سی شبهه‌سز اوقونمقده‌در.

سریانی خط ایله محرر

— ٤٥ —

وجهی : عباره‌نك خط عربی‌یه نقلی شویله‌در :

سمعـون

یوحانان بره

دطیبو

ظهری : کوکسنده مسیحك مدالیونی حاوی مریم انا تصویری.

باشك صولنده ΘΥ وصاغنده MP

بویازی سریانیء عتیق طرزنده یازلمش ایسه‌ده صکره‌لری دخی بعضاً بوطرزده یازیلر تقلید ایدلمش اولدیغندن مهرك زمانی بوواسطه ایله تعیین ایدیله‌میوب انجق مریم انا تصویری اون اوچنجی عصر میلادی‌یه دلالت ایتمکده‌در.

عین عباره‌یی حاوی فقط (تەسرا) تسمیه اولنان طوپراق اوزرینه مضروب برمهر تدمرده بولنوب بارون اوستینوفك قولکسیونه داخل اولمشدر [١].

سریانی لسانی اوزره محرر قورشون مهره ایلك دفعه اولمق اوزره تصادف اولنه‌یور . بناءً علیه سائر بعض لسانلرده دخی بویله قورشونلرك بولنه‌بیلمسی احتمالدن بعید دکلدر [٢].

[١] Revue Biblique, 1903, pas. 607

[٢] موسیو شلومبرژه قورشـونلره دائر اثرنده [صحیفه ٧٦] بر سیلك قورشون مهرك عباره‌سنك عبرانی لساننده اولمسی احتمالنی سویله‌یور .

(٣)

عثمانلی قورشونلری

سلاطین عظام عثمانیه حضراتنك نام همایونلرینه مضروب اولوب قدیماً کیسه و بوغچه‌لرك آغزینی تمهیر ایتمکه مخصوص اولان قورشون مهرلر ایلك دفعه اوله‌رق غالب بکك « تقویم مسکوکات عثمانیه » سی واسطه‌سیله فن مسکوکات عتیقه اربابنه معلوم اولمشدر . اثر مذکورده بو قورشونلردن سکز عدد موجود اولوب آنلره دائر برخیلی معلومات دخی مندرجدر . اوزماندن بری بعض ارباب مراق وانتیقه‌جیلر یدنده مذکورقورشونلردن تك توك کورلمکده اولدیغی کبی بعض اوروپاموزه‌لرنده دخی بولندیغی استخبار اولنمقده‌در . موزهٔ همایونده شمدی‌یه قدر طوپلنان قورشونلرك عددی یکرمی بشه بالغ اولمشدرکه آتیده بعضیلری رسملریله برابر مختصراً تعریف اولنه‌جقدر . بو مهرلرك الك اسکیلری سلطان بایزید خان ثانی حضرتلرینك والك یکیسی سلطان ابراهیم خان حضرتلرینك زمان سلطنتلرینه تصادف ایده‌یور . مع مافیه دهااسکره‌لری دخی قورشونله‌مق اصولی جاری اولدیغی شبهه‌دن وارسته‌در . غالب بکك قتالوغنده فضله‌اوله‌رق برده سلطان محمد خان ثالث حضرتلرینك نام شاهانه‌لرینه مضروب برقورشون موجوددر . بو مهرلرك عباراتی علی‌الاکثر عائد اولدقلری زمانلرك سکه‌لری عبارات ویازیلرینه مشابه اولوب انجق قالبلرك قطرلری بعضاً آز برشی تخلف ایده‌یور .

محل ضربلرینه کلنجه شمدی‌یه قدر « قسطنطنیه » و « طربلس » وبرده « سامور » دن بشقه‌سنه دسترس اولنه‌مامشدر . تقویم مسکوکات عثمانیه‌ده اشبو « سامور » محل ضربنی حاوی فقط بوزوق ونقصان اوله‌رق ایکی قورشون موجوددر . عین محل ضرب موزهٔ همایون قولکسیونده یدی مهرده پك کوزل اوقونیور .

فی‌الواقع وهلهٔ اولاده سیسام جزیره‌سنك اسم قدیمی اولمق اوزره «ساموز» کبی اوقونه‌بیلور. مؤلفین عربك بعضلرنده «سامس» کبی یازلدیغی‌ده واردر[١]. فقط مؤلفین عثمانیه‌نك الك اسکیلرنده بیله «صوصام» و «سیسام» تعبیرلرندن بشقه‌سنه تصادف اولنه‌مامشدر و برده بوطاقم مهرلرك حاوی اولدیغی کلمه‌لرك کافه‌سنده نقطه‌لر موجود اولدیغی حالده‌ساموز کلمه‌سنده‌کی (ر) حرفنك اوزرنده‌نقطه بولنمامسی «سامور» کبی اوقونه‌جغنه دلیل اوله‌بیلور.

فقط مسکوکات عثمانیه میاننده شمدی‌یه قدر بویله برمحل ضرب معلوم اولمدیغندن «سامور» نامیله معروف بر محلك تحریسنی اقتضا ایتدیرمشدر. بواسمده بر قصبه‌یه جغرافیا کتابلرنده تصادف ایدلمیور. انجق مسکوکات عثمانیه‌ده محل ضرب اوله‌رق «ضرب فی‌اردوی همایون» دیه مضروب سکه‌لر موجود اولدیغندن و «سامور»ك دخی بروقعهٔ مهمه ایله شهرت بولمش بر موقعك اسمی اولمسی احتمالی بولندیغندن داغستاندن جریان ایدن «سامور» نهری وارد خاطر اولمشدر[٢].

اشبو نهر قفقاسیه‌نك داغستان قطعه‌سی شمالنده‌کی یماجلردن نبعان ایدوب شرقه طوغری قیوریلدقدن صکره دربند قصبه‌سنك جنوبنده بحرخزره منصب اولور. اشته بونهرك کنارنده ١٥ جماذی‌الاول ٩٩١ تاریخنده برمحاربهٔ عظیمه وقوعبولمشدرکه اوزدمیر اوغلی عثمان پاشا طرفندن امام قولی خانك ایران اردوسی تمامیله منهزم اولمشدر. وبوجنك «مشعله صواشی» نامیله کتب تواریخده وقایع مشهوره‌دن اوله‌رق مندرجدر. پاشای مشارالیه برچوق محاربات مهمه‌دن صکره درعلیه‌یه عودتله ٩٩٢ده ینه اولجانبه کوندرلمش و ٩٩٣ ده تبریزی فتح ایلدکدن صکره‌سنهٔ مزبوره ذی‌القعده‌سنك بشنده اجل موعودیله ارتحال داربقا ایلمشدر.

---

[١] یاقوت، معجم‌البلدان. لایپسیغ طبعی، جلد ١، صحیفه ٢١.

[٢] محررین عثمانیه‌دن نجیب عاصم بك‌افندینك بوبابده‌واقع اولان اخطاراتنه بالخاصه تشکر ایدرز.

اردوی همایون دربند وحوالیسنده خیلی وقت دها قالمشدر. حتی دربندوشماخی قصبه‌لرنده مضروب مسکوکات عثمانیه دخی کورلمشدر. اشته بوقورشونلرده اوقونان « سامور » محل ضربی سامور نهری جوارنده ارام ساز اولان اردوی همایون ایچون حاك وترتیب ایدلمش اوله‌جغنده شبهه یوقدر. ایلك دفعه اوله‌رق بواسملك سکهٔ همایون قالبنده اوله‌رق ظهور ایدیشی فن مسکوکات عثمانیه ایچون برنجی درجه‌ده اهمیتی حائزدر وایلروده بومحل ضرب ایله بعض سکه‌لرك دخی بولنمسی احتمالدن بعید دکلدر.

سلطان بایزید خان ثانی

٨٨٦—٩١٨

— ٤٦ —

قسطنطنیه

تاریخی ٨٨٦

ظهری :	سلطان بایزید بن محمد خان	وجهی :	عز نصره ضرب قسـ...ـطنطنیه [سنه] ٨٨٦ [٨]

تلك کچدیکی یرده ظهری برآز بوزولمشدر .

یازینك قطری ٢٢

— ٤٧ —

بالاده کینك عینی اولوب تل کچدیکی محلده ایکی‌یه قیریلمشدر . فقط تاریخی ٨٨٦ تمامیله موجوددر .

قطری ١٢

— ٤٨ —

٤٦ نومرونك عینیدر ، فقط یاریسی نقصاندر . یازیلر دها اینجه وحجمی دها کوچکدر.

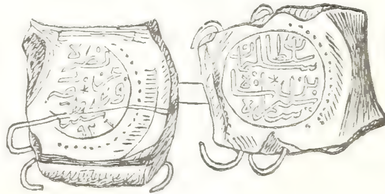
قطری ٢١

بالاده‌کی قورشونلرك اوچیده لوحه اوله‌رق تلك اوزرینه قیوریلدقدن صکره ضرب اولنمشدر.

سلطان سلیمان خان اول

٩٢٦ — ٩٢٤

— ٤٩ —

قسطنطنیه

تاریخی ٩٢٦

وجهی : سلطان
سلیمان
بن شاه
سلیم
شاه

ظهری : نصره
عز ضرب
قسطنطنیه
سنه
٩٢٦

قورشون ، لوحه اوله‌رق قیویرلدقدن صکره تلك اوزرینه ضرب اولنمشدر . تلك پارچه‌لری موجوددر .

قطری ١٣

— ٥٠ —

بالاده‌کینك عینی اولوب وجهی قسماً بوزوقدر .

قطری ١٣

— ٥١ —

٤٩ نومرونك عینی اولوب تل برقاج كره‌لر قورشونه طولاندیغندن یازیلری قسماً بوزوقدر.

قطری ١٣

— ٥٢ —

ظهری :		وجهی :
عز نصره		سلطان
ضرب		شاه
قسطنطنیه		سلیمان
سنه		شاه
٩٢٦		بن سلیم

حجمی غایت اینجه‌در. قورشونك اولجه تام مربع اولدیغی اكلاشیلیور.

قطری ١٥

— ٥٣ —

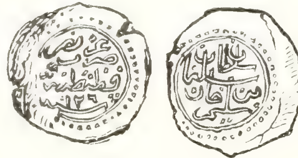
وجهی : سلطان
سلیمان شاه
بن سلیم خان

ظهری : نصره
عز ضر
ب
قسطنطنیه
....

یووارلق برقورشونه ضرب اولنمشدر .

قطری ١٣

— ٥٤ —

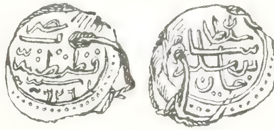
وجهی : سلطان
سلیمان
بن خان
سلیم

ظهری : عز نصره
ضرب
قسطنطنیه
٩٢٦
سنه

قورشون غایت اینجه ویووارلق اولەرق مضروبدر .

قطری ١٢

— ٥٥ —

وجهی : سلطان
سلیمان
بن سلیم
خان

ظهری : [عز] نصره
ضرب
قسطنطنیه
سنه
٩٢٦

قورشونك حجمی و یازیلری اینجه‌در و دروننده‌ن کچن تل قسماً موجوددر.

قطری ١٥

— ٥٦ —

بالاده‌کینك عینیدر. ظهرنده « عزنصره ضرب الخ » تماماً اوقونیور.

قطری ١٥

— ٥٧ و ٥٨ —

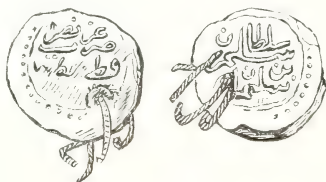
بو ایکی قورشون بالاده‌کی ٥٥ نومرولی قورشونك عباراتنی حاوی وفقط یازیلری آز فرقلیدر وحجملری قالین اولمغله برابر تلك کچدیکی یرلرده دلیکلر حاصل اولمشدر. ٥٧ نومرونك تاریخی سیلك ایسه‌ده ٥٨ نومروده ٩٢٦ سنه‌سی تماميله اوقونمقده‌در.

قطری ١٢

سلطان سليم خان ثانی

٩٧٤ — ٩٨٢

— ٥٩ —

قسطنطنيه

تاريخی سيلكدر

وجهی : سلطان / سـليم / بن سليمان / خان

ظهری : عز نصره / ضـرب / قسطنطنيه / ....

يازيلری بوزوق وتاريخی بتون بتون سيلكدر . درونندن كچن تل محافظه اولمشدر.

غالب بكك قتالوغنده تعريف اولنان قورشونك ظهرنده « خلدملكه ضرب قسطنطنيه ٩[٧]٤ » محرردر .

قطری ١٣

— ٦٠ —

وجهی : فلـــس
طر بلس
ســنه
٩٧٤

ظهری : مدور وجیجك کبی کرفت اولمق اوزره درت کره « خان »

قطری ١٢

رسمندن کوریلدیکی وجهله بوعجایب مهرك قرائتی پك مشکلدر. معمافیه تاریخی کوزلجه اوقوندیغندن سلطان سلیم خان ثانی حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده ضرب اولندیغنده شبهه یوقدر.

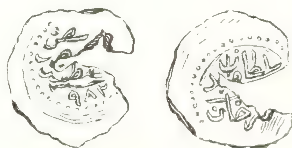

« فلس طربلس » عبارەسنك قرائتنی موزۀ همایون قولکسیونلرنده بولنان برطرفی یالکز چیچکلی بعض باقر سکەلر تأییدایدەیور. مقایسەیی قولای اولمق اوزره رسمی بورایه درج اولنمشدر.

سلطان مراد خان ثالث

٩٨٢ — ١٠٠٣

— ٦١ —

قسطنطنیه

تاریخی ٩٨٢

وجهی :	سلطان مراد [بن سليم] خان	ظهری :	[عز] نصره [ضر] ب قسطنطنیه سنه ٩٨٢

قورشون اینجه‌در و مرکزینه طوغری برپارچه‌سی نقصاندر .
قطری ١٤

— ٦٢ —

سامور

تاریخی ۹۹۳

وجهی : سلطان مراد بن سلیم[خان]

ظهری : سلطان مراد (سامور۹۳[۹]) بن سلیم ....

« سامور » محل ضربی حقنده صحیفه ٥٥ ده بعض مطالعات بیان اولنمشدر .

قطری ١٤

— ٦٣ —

قورشونك نصفی قیریق ویازیسزدر.

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر. ظهری : ...... سامور ۹۹۳ بن سلیم خان ضرب

بوقورشون ٦٢ نومرولی مهرك ظهرینی اتمام ایده‌یور.

قطری ١٤

— ٦٤ —

وجهی : سیلکدر . ظهری : . . . . .
(سامور ٣ ..
بن سلیم خان . . .
قطری ١٥

— ٦٥ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر. ظهری : سلطان . . .
(سامور . . .
بن سلیم . . .
قطری ١٥

— ٦٦ —

وجهی : کاملاً سیلکدر . ظهری : نصره
عز ضر
سامو . . .
فی
٩٩٣
. . . .
قطری ١٤

— ٦٧ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر .

ظهری : ٦٦ نومرونك عینیدر .

قطری ١٤ آز سیلکدر

— ٦٨ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر. ظهری : عز نصره
ضرب
فی
سامور
سنه
....

درونندن متعدد تللر کچمشدر. قطری ١١

— ٦٩ —

تاریخ ومحل ضربی سیلك اولان

وجهی : ٢٢ نومرونك عینیدر :

ظهری : مدور اولەرق محرر ایسەده « عز نصره ضرب » دن غیری عبارات سیلکدر.

یازیسی مدور اولەرق ایلك دفعه بومهرده کورلمشدر.

قطری ١٤

سلطان ابراهیم خان

١٠٤٩ — ١٠٥٨

— ٧٠ —

قسطنطنیه

تاریخی سیلمکدر

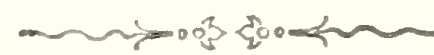
وجهی : برطغرا ایچنده : سلطان ابراهیم بن احمد خان

ظهری : خلد ملکه
(ضرب)
قسطنطنیه
. . . .

سلطان ابراهیم خان حضرتلرینك نام همایونلرینه ضرب اولنان بومهر ایلك دفعه ظهور ایلدیکی کبی علی العموم طغرالی قورشونلرك دخی برنجیسیدر. خاقان مشارالیه حضرتلرینك اقچه‌لری قالبنده‌در .

قطری ١٦

فهرست

فیأتی ۲۵ غروشدر